

Astronomia w filatelistyce

Jerzy Bartke

Instytut Fizyki Jądrowej PAN

Podjęcie tematu astronomii nie jest przypadkowe, ponieważ rok 2009 został ogłoszony przez Organizację Narodów Zjednoczonych Międzynarodowym Rokiem Astronomii. Deklaracja ta została zaproponowana przez Włochy ze względu na to, że w bieżącym roku przypada 400. rocznica użycia przez włoskiego uczonego Galileusza (Galileo Galilei, 1564–1642) lunety do oglądania obiektów astronomicznych. W obserwacjach tych, rozpoczętych w roku 1609, Galileusz odkrył góry na Księżycu, cztery satelity Jowisza, fazy Wenus, plamy na Słońcu oraz stwierdził obrót Słońca wokół jego własnej osi. Podobizna uczonego widnieje na kilku znaczkach włoskich, i nie tylko włoskich – reprodukuje znaczek z Paragwaju wydany w rzadko spotykanym formacie trójkątnym.

Wśród znaczków związanych tematycznie z astronomią znaleźć można podobizny wielu astronomów: od środkowoazjatyckiego władcy i uczonego Uług Bega, który żył w latach 1394–1449 (znaczek ZSRR przedstawia podobiznę Uług Bega, a na przywieszce jego obserwatorium w Samarkandzie), aż do astronomów współczesnych. Najwięcej znaczków poświęcono twórcy teorii heliocentrycznej

Mikołajowi Kopernikowi (1473–1543), głównie w roku 1973, kiedy przypadała 500. rocznica jego urodzin. Podobizna Kopernika stanowiła też logo Światowej Wystawy Filatelistycznej „Polska’73”, która odbyła się wówczas w Poznaniu. W Polsce ukazało się łącznie ok. 30 znaczków i kilka kart-całostek poświęconych Mikołajowi Kopernikowi, nie licząc wydawnictw związanych z w/w wystawą. Pokazujemy trzy dawniejsze znaczki: wydany w lipcu 1923 r. o nominale 1000 marek polskich (w związku z postępującą wówczas inflacją w grudniu 1923 r. wydano podobny znaczek o nominale 5000 marek), znaczek z 1951 r. wydany z okazji I Kongresu Nauki Polskiej, oraz znaczek z 1953 r. przedstawiający Kopernika w jego fromborskiej „dostrzegalni” według obrazu Jana Matejki. Pokazujemy też efektowny znaczek francuski z 1973 r. z tematycznym stemplem okolicznościowym. Na polskich znaczkach można też znaleźć pomniki Mikołaja Kopernika w Krakowie, Warszawie i Toruniu.

Wiele znaczków poświęcono niemieckiemu astronomowi Janowi Keplerowi (1571–1630), który był aktywnym propagatorem teorii Kopernika, sformułował prawa ruchu planet po orbitach eliptycznych (zwane trzema prawami Keplera) oraz udoskonalił lunetę. Pokazujemy znaczek z podobizną Keplera wydany w 1971 r., w 400. rocznicę jego urodzin, przez pocztę NRD.

Bardzo wielu obserwacji astronomicznych dokonał gdański astronom Jan Heweliusz (1611–1687). Sporządził on dokładną mapę powierzchni Księżyca, szczegółowy atlas nieba i katalog gwiazd, odkrył kilka komet. Został wybrany członkiem prestiżowego Towarzystwa Królewskiego w Londynie. Poczta Polska poświęciła mu dwa znaczki wydane w roku 1987, w 300. rocznicę śmierci, z których jeden pokazujemy.

Znanym polskim astronomem, a także matematykiem i filozofem, był Jan Śniadecki (1756–1830). Był organizatorem życia naukowego w Polsce, a w szczególności założycielem i dyrektorem obserwatorium astronomicznego w Krakowie, i następnie w Wilnie. Był także członkiem Petersburskiej Akademii Nauk (patrz artykuł w *Fotonie*

104). Na reprodukowanym znaczku figuruje on razem z dwoma innymi członkami Komisji Edukacji Narodowej: Hugo Kołłątajem i Ursynem Niemcewiczem.

Trzech astronomów polskich z bliższego nam okresu czasu doczekało się uwiecznienia w filatelistyce: Tadeusz Banachiewicz, Michał Kamiński i Aleksander Wolszczan.

Tadeusz Banachiewicz (1882–1954), astronom i matematyk krakowski, długoletni dyrektor krakowskiego obserwatorium astronomicznego, przeprowadził wiele obserwacji i pomiarów astronomicznych, w szczególności dotyczących tzw. gwiazd zmiennych (zaćmieniowych).

Michał Kamiński (1879–1973) profesor i długoletni kierownik obserwatorium astronomicznego w Warszawie, prowadził badania komet, w szczególności komety Halleya.

Aleksander Wolszczan (ur. 1946) astronom pracujący głównie w Stanach Zjednoczonych, w 1992 roku odkrył pierwszy pozasłoneczny układ planetarny związany z gwiazdą-pulsarem, co przyniosło mu światową sławę. Na znaczku z serii „Polskie Millenium” przedstawiającej najwybitniejszych Polaków z historii i współczesności, uwidoczony jest razem z Mikołajem Kopernikiem.

Międzynarodowy Rok Astronomii jest tematem tegorocznej emisji znaczków „Europa”. Około 40 krajów wydało już lub zapowiedziało wydanie takich znaczków (po jednym lub dwa), można zatem spodziewać się w bieżącym roku co najmniej 60 nowych znaczków poświęconych tematyce astronomicznej. Dotychczas wydane znaczki są bardzo różnorodne, nie pokazują jednak podobizn sławnych astronomów, lecz różne obiekty astronomiczne i instrumenty badawcze astronomii. Przykładowo pokazujemy znaczki z Wysp Alandzkich (gwiazdozbiór Wielkiej Niedźwiedzicy) i Wysp Owczych (planeta Saturn), blok znaczkowy Belgii (luneta Galileusza i współczesny teleskop) oraz znaczek Portugalii (radioteleskop). W Polsce ukazała się na razie karta-całostka (patrz s. 46) zawierająca logo Międzynarodowego Roku Astronomii i jego hasło „Odkryj wszechświat dla siebie”, wydanie znaczka zostało zapowiedziane.

